

LITERAIRE FIETSTOCHT

Vertrek en aankomst in Jachtpaviljoen de Notelaer, waar fietsen kunnen gehuurd worden – vertrek rond 10.00 uur

Afstand : ongeveer 35 km

DE NOTELAER / LITERAIRE KAMER

Voor een groot aantal kunstenaars blijft de Schelde en het land langsheen zijn oevers nog altijd een geliefkoosd thema.

Een selectie van literaire groten uit Vlaanderen is te bewonderen op de Scheldedijk met een mooi zicht op de dorpjes Rupelmonde en Steendorp en als achtergrond de prachtig uitgewerkte gevel van de Notelaer.

Het literair dijkpad van 1985 werd volledig vernieuwd in 2001 op een esthetisch, technisch verantwoorde wijze naar het ontwerp van de heer Erik Desombere.

Geene orkanen kunnen mij schaden, geene dijkbreuken zullen mijnen sterken grondmuur wegrukken of medeslepen. Mijn bouwmeester heeft gewild, dat ik ongedeerd den tijd met zijne vernielingszucht zal trotseren, en nog steeds bestaan, wanneer gebouwen van mijnen ouderdom sinds lang in den staat van nietige atomen zullen verkeeren.

L. Mees – De Geschiedenis van Hingene

BIOGRAFIE

Marie GEVERS

EEN KLEIN WILD VLAAMS WEZEN...

Zoals vele kinderen van de Vlaamse burgerij was ik uitsluitend in het Frans groot gebracht door mijn ouders. Ze hadden me de liefde voor de bomen, de planten, de meteoren aangeleerd: daarom sprak de natuur mij in het Frans toe. Maar heel het volkse deel van mijn leven bleef Vlaams, de hele mensheid was voor mij vertegenwoordigd door de boeren en de mensen van het dorp. Ik was een besloten en zwijgzaam kind tussen mijn half-goden van ouders en de god die de tuin was. Terwijl ik me moeilijk uitdrukte, ontving ik diep allerlei indrukken. Heel vroeg kende ik de juiste bewoordingen in het Frans. De woorden die mijn gevoelens betroffen waren Vlaams maar ik sprak die taal fonetisch lijk een ongeletterde. Wanneer mij termen ontbraken, vervulde ik ze door het Frans. Ik leefde in een soort dualiteit. Frans van intelligentie, maar al wat mijn persoonlijke ervaring betrof, al wat ik zintuiglijk opdeed, ontwikkelde zich in het Vlaams. Ik bleef een klein wild Vlaams wezen.

Ned. Vertaling J. Premsele uit "Muziek in de meinacht"

BIOGRAFIE

Richard DEWACHER

Geboren in 1897 in Kalfort, overleden in 1975 in Duffel.

Studeerde aan het Sint-Romboutscollege in Mechelen en werd vertegenwoordiger van Eternit en van het familieschoenbedrijf. Productief schrijver van poëzie en later van novellen en romans in ongecompliceerde verteltrant en in herkenbare volkse typering. Zijn werk getuigt van liefde voor zijn geboortestreek en Vlaanderen, een onwankelbaar geloof in de christelijke waarden in de traditie van zijn vurig bewonderde leermeester Jan Hammenecker.

De roman *De Worsteling* en *De Visserskroniek Het huis bij de Schoren* worden algemeen als zijn beste werken beschouwd. De levensvisie waarin de grondslag van zijn werk zit, blijkt uit de bundels brieven *Elkerlyc antwoordt* en *Antwoord van Elkerlyc*, alsmede uit zijn levensverhaal.

BIOGRAFIE

Julien DE MEY

Geboren in 1937 in Hamme, overleden in 1987 in Moskou. Woonde te Sint-Amands. Studeerde Germaanse filologie en werd leraar in Boom.

Hij vertaalde de poëzie van Emile Verhaeren en voor het gemeentebestuur van Sint-Amands stelde hij in 1981 een bloemlezing samen met zijn fel gesmaakte vertalingen onder de titel: Emile Verhaeren Gedichten.

Een 2de uitgave volgde in 1988. Onder het pseudoniem Julius Meini publiceerde hij eigen literaire werk in diverse tijdschriften en recenseerde hij in Gazet van Antwerpen Duitstalige literaire werken. Als VTB-leider verongelukte hij in Moskou.

DE NOTELAER / LITERAIR FIETSPAD OP DE DIJK

De Notelaer (gebouw deed dienst als Villa Vorlat in de serie “Stille Waters”) is nu het Toeristisch Recreatief Onthaalcentrum van de Schelde.

Hertog Wolfgang-Guillaume d’Ursel gaf opdracht om dit paviljoen te bouwen. Tussen 1791 en 1794 werd er gewerkt onder leiding van architect Charles de Wailly (een leerling van Servandoni). Het deed dienst als 1) schuil- of rustplaats op de wandeling. Ook diende het 2) als kader voor adellijke diners en 3) als uitvalsbasis voor de jacht in de buitendijkse schorren. Het gebouw werd op zeer speciale manier geconstrueerd – eigenlijk is het een dijkwoning : de achterzijde en voorzijde zijn zeer verschillend. De achterzijde (aan de Schelde) is speels en romantisch, de voorzijde is puur neo-classicisme en vrij ruw gebouwd : de overgang van het schorrelandschap naar het verfijnde salon wordt hier gesymboliseerd. Aan de achterzijde heeft men 4 verdiepingen, aan de voorzijde 5. Pompeji was net ontdekt, de mythologie en de invloeden van het oude Rome speelde een grote rol in de inrichting en daarom vindt men ook overal die versieringselementen terug.

De Notelaer is gebouwd met recuperatie-materiaal uit het kasteel van de familie d’Ursel in Hoboken. Op de plaats waar de derde hertog, Wolfgang-Guillaume d’Ursel en d’Hoboken, het jachtpaviljoen zou bouwen, stonden al eeuwenlang notenbomen, de karakteristieke begroeiing van de Scheldedijken.

In vroegere jaren stonden er honderden notebomen aan de voet van de dijk. Okkernoten werden verzameld in manden en verzonden naar Engeland, waar ze verwerkt werden in de befaamde Engelse pickles.

De notenbomen verdwijnen pas als in WO I de Duitsers ze rooien om er geweerkolven van te maken, en nadien beslist weer geen bomen meer te planten omdat de wortels de dijken te veel doen verzwakken. De Notelaer wordt in 1794 voltooid.

Salon à l'Italienne : salon over twee verdiepingen. Het is een 8-hoekige ruimte. Buiten stellen de basreliëfs de Schelde en haar zijrivieren voor (Rupel, Leie, Dender en Durme).

Op de woonverdieping waren de appartementen, daaronder de vertrekken van de bedienden en de conciërge, en ook de keuken. Van op de koepel konden de dames de jacht volgen, maar kon ook de Schelde bewonderd worden, het drukke verkeer van zeilschepen en van vissersschepen uit Mariekerke.

Met de overstroming van 1976 heeft ook de Notelaer waterschade gekend. Na 1976 werd het Sigma-plan ingesteld. In 1953 was de dijk nog veel lager (tot aan het deurtje). In Nederland vielen toen 2000 doden en er stonden hier 1200 ha onder water. Oorzaak was het slechte onderhoud van de dijken.

VZW De Notelaer onderhoudt het gebouw en baat het ook uit. Het gebouw dateert van 1790 en werd bewoond tot aan het begin van WO II. Rond 1953 raakt het in verval, maar in de jaren 1960 kwam de prins van Luik, nu koning Albert II, hier veel met de motor, samen met Paola. In 1970 werkte en leefde Vic Gentils, beeldhouwer, hier. Hij ontwierp ook de toegangspoort tot de Notelaer. In 1983 werd het gebouw verkocht aan het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, die het begon te restaureren en in 1984 werd het opengesteld voor het publiek.

Reliëfs buitenzijde, van links naar rechts :

Rupel : tweestaartige meermin met een druiventros, misschien verwijzend naar de wijngaarden van de abdij van Hemiksem of zelfs naar de wijnteelt in het Brusselsse.

Leie : liggende stroomgodin met naast haar een kruik waaruit water vloeit. Aan de linkerkant een bloeiende lisplant verwijzend naar haar franse naam : la lys.

Schelde : oudere man met baard. Hij steunt op een roeispaan en heeft een hoorn des overvloeds met lokale vruchten in de linkerhand.

Dender : liggende vrouwenfiguur met bladerkroon. Naast haar een hoprank, verwijzend naar de hopstreek bezuiden Aalst.

Durme : oudere triton met dubbele vissestaart. Hij kijkt naar een tros okkernoten.

Jachtpaviljoen "De Notelaar"

Bij het herstelde jagersoord
op de Scheldedijk te Hingene

*Door de gouden dreef der dromen
wandel ik U tegemoet,
in het ruisen van de bomen
bij het wassen van de vloed.*

*Van uw wonden gaaf genezen,
– héén het dreigend doodsgevaar –
staat gij bij de stroom herrezen
luisterrijke 'Notelaar'!*

*Kleurig kleinoed aan de Schelde,
jagersrijk vol hoorngeschal,
waar te lang de vrees me kwelde
om uw radeloos verval...*

*Rijs voortaan voorgoed omgeven
door de roep van de patrijs
als een 'Notelaar' verweven
met het Scheldeparadijs...*

Bert Peleman

Teksten van het literaire wandel/fietspad : zie bijlage

GROOT SCHOOR – DIJKEN / OVERSTROMINGEN / SIGMAPLAN

Algemeen werd en wordt de streek gekenmerkt door water, zowel van de rivieren (Schelde en Rupel) als van de zee. De zee heeft ooit dit landsgedeelte overspoeld en materiaal meegebracht en achtergelaten. Het landschap werd vooral gevormd door 2 processen, nl. veenvorming en klei-afzetting. Dit is ook het geval voor het Groot Schoor, dat op de Bodemkaart wordt aangeduid als « matige natte gronden op zware klei ».

Vóór de indijking, dus vóór de 10de eeuw was er geen sprake van overstroming. Men wist precies hoever het water bij vloed en bij springtij landinwaarts stroomde. De mens vestigde zich in die tijd op plaatsen die voor het water ontoegankelijk waren.

De eerste dijken in de Scheldevallei begint men te bouwen in de 12de- 13de eeuw, vooral onder impuls van de abdijen van Hemiksem en Bornem. De dijken werden gebouwd om zich te beschermen tegen hoge waterstanden, maar vooral om land te winnen op het water. Men mag ervan uitgaan dat in deze periode ook de oorspronkelijke dijk werd gebouwd voor het gebied, dat toen nog Spierbroekpolder heette. De benaming polder duidt op matige vochtigheid en dus weiland. De eerste oude dijken waren kleine ophopingen van aarde, beplant met notelaars.

De Scheldevallei valt door de bedijking uiteen in

- buitendijks gebied = slik en schorre die onderhevig blijven aan getijdenwerking
- binnendijks gebied = polder die kunstmatig ontwaterd wordt dmv sloten en sluisjes

Op 15 februari 1551 (een andere bron geeft 13 januari 1552 aan) is er een overstroming en de dijk aan Spierbroekpolder breekt door. Door de kracht van het in de polder stromend water wordt een groot en diep kolkgat gevormd achter de bres, dat men een “wiel” noemt. In de eerste jaren daarna onderneemt men verscheidene pogingen om de bres te dichten met een kraagdijk ter hoogte van de oude dijk, maar alle pogingen mislukken. Iedere keer wordt alles terug door het water weggespoeld omdat de stroming in de bres te sterk is

Drie jaar later, in 1554, bouwt men dan uiteindelijk meer landinwaarts een kraagdijk. Van het oorspronkelijke wiel dat bij de overstroming ontstaan is, blijft dus niet veel meer over, alleen achter de kraagdijk zijn nog 2 restanten: het Groot en Klein Kragewiel (3 ha).

In de dertig jaar die volgen evolueert de oorspronkelijke polder naar een schorre. De naam verandert van Spierbroekpolder naar Spierbroekgat. Het Scheldewater komt nog steeds door de oude bres het land in, tot aan de kraagdijk. Door aanslibbing ontstaat een slikke- en schorregebied ontstaan. De ophoping van materiaal doet door de jaren heen het schorregebied groter worden: de ‘inham’ verlandt.

Na 1586 is de schorre in die mate verland dat ze rijp is voor indijking: er wordt een dijk gebouwd ter hoogte van de oorspronkelijke, oude dijk. De kraagdijk in het land moet nu niet meer 'waken' (dat is nu de rol van de nieuwe dijk) en wordt een 'slaper'. Het zou Pedro Coloma geweest zijn die het plan opvatte om dit schoor door indijking in polder om te zetten (bron : Met Lupo van de Bron naar Bornem – J. Maerevoet).

De ingedijkte schorre kan nu verder ontwikkelen tot een polder. Door het aangeslibt materiaal dat door de kraagdijk werd tegengehouden, ligt de polder nu hoger dan die in de omgeving, nl. meer dan 2 m.

In 1953 is er opnieuw een overstroming door stormvloed op de Schelde (in Temse steeg waterpeil tot 7,3 m). De plaatselijke bevolking vond 3 maanden lang onderdak in de Abdij van Bornem. De dijken werden gedicht en verbeterd, hoewel de overstroming in 1976 opnieuw voor ongerustheid zorgde. De dijkbreuk van de Vliet bij Ruisbroek betekende toen de redding voor de dijken aan deze kant, het water kon weg en de streek van Bornem bleef van wéér een overstroming gevrijwaard.

Samenvattend betekent dit voor het Groot Schoor :

- 1/ eerste tijden : schorregebied langs de Schelde
- 2/ na eerste bedijking, 12e – 13e eeuw : polder en dus landbouwgrond
- 3/ van 1551 – 1554 : overstroomd gebied, schorre
- 4/ na bouw van kraagdijk : ontwikkeling tot 'rijpe' schorre
- 5/ in 1586 wordt de "rijpe" schorre ingedijkt
- 6/ evolutie naar polder en landbouwgebied

Toen had het giertij gewoed; de springvloed had een stuk uit de dijk geslagen tegen Drij Goten en weien en akkers stonden blank. Altijd werd die dijk hersteld en de mannen die eraan gewerkt hadden zegden telkens dat geen zee bekwam was om hem kapot te krijgen. Jaren gingen erover heen en de dijk was aaneengegroeid, de notelaars bonden hem samen met hun pezige wortels en de ijsschollen stieten er tegen aan. Maar plots, in de maand van de hemelse tormenten, maart, stortte de springvloed zich op een zwakke plek end e stroom viel door de bres op het land aan.

Tot dicht bij het dorp was de vloed doorgebroken. Het lage land kwam niet bloot bij de ebbe en bij wassend water stonden de koppen van de knotwilgen nauwelijks boven; waar het water zicht tijdelijk terugtrok liet het, op de vuil beslijkte muren van de huisjes, het hoogtepeil van zijn stand zien en over alles lag een reuk van broeierige modder.

*Uit : Mensen achter de Dijk
Filip De Pillecijn*

OVERSTROMING VAN 1953

In 1953 had de grote overstroming plaats. Op 1 februari van dat jaar stuwde een zeer zware storm het zeewater de Schelde in. Urenlang stroomde het water over de dijken en uiteindelijk braken ze op zeer veel plaatsen door. In Zeeland, in Nederland, vielen er meer dan 1800 doden. In België bleef het dodenaantal beperkt, maar de schade was wel aanzienlijk. Klein-Brabant deelde mee in de ravage. Vooral de laagst gelegen delen van Wintam, Hingene en Bornem liepen onder water. Veel bressen waren na enkele dagen van hard werken gedicht, maar de Rupelbres in Wintam liet zich niet dichten en groeide naar een breedte van meer dan 75 meter. Huisdieren en vee, mensen zochten hun onderkomen bij familie en vrienden op het droge. Op 10 april lukte het de Rupelbres te dichten en kon de grote schoonmaak beginnen. In Nederland, dat zo zwaar geleden had, startte men na 1953 met het Deltaplan. In België zou het duren tot 1976, na de zware overstromingen in Ruisbroek, vóór men uiteindelijk het Sigma-plan zou opstarten om de dijken te verhogen en te beschermen.

De Schelde is een getijdenrivier. Eb en vloed zijn er tot ver landinwaarts voelbaar. Ter hoogte van Hingene, zo'n 100 km van de zeemonding van de Schelde verwijderd, bedraagt het hoogteverschil tussen eb en vloed gemiddeld 5,3 m. Hoogtij en laagtij doen zich resp; 2.45 u en 3.30 u later dan in Vlissingen voor. Zonder een efficiënte bedijking zou het land benoorden Hingene 2X daags door de rivier overstroomd worden

De eerste dijken waren slechts 3 m hoog. Met de bouw van de dijken zou een begin gemaakt zijn al vanaf de 10^e, 11de eeuw. Onder de impuls en leiding van de paters Cisterciënzers van de abdij van Hemiksem kwam de bedijking in de streek pas goed op gang. Gedurende eeuwen moesten de dijken verhoogd worden omdat het waterpeil in de Schelde steeg o.m. door het smelten van de ijskap, het afsluiten van de Oosterschelde en de baggerwerken in de Westerschelde.

De dijken waren opgebouwd uit aarde. De eigenaars van het aanpalend stuk land waren eigenaar van de dijk en moesten zorgen voor het onderhoud ervan. Dat bleef vaak in gebreke en wanneer er dan ook nog stormtij was, kon er een bres geslagen worden in de dijken met een overstroming tot gevolg. Dat was in 1953 het geval in Klein-Brabant en in 1976 in Ruisbroek. Na 1976 is het Sigma-plan van start gegaan. Het heeft 3 componenten:

- 1) de dijken werden verhoogd van 7 m naar 8,3 m; de breedte werd verdubbeld. Aan weerszijden werden verstevigingen uitgevoerd: aan de waterzijde een kunstvezeldoek, hierop wijmen en wissel, een laag keien en asfalt; aan de polderzijde een kunstvezeldoek en grasbetontegels waarop enkel schapen kunnen grazen.
- 2) installeren van een potpolder: een overstromingsgebied op plaatsen waar het versterken van dijken nutteloos zou zijn. Het water zou bij een overstroming via een uitwateringssluis terug overgebracht worden naar de Schelde.
- 3) bouwen van een stormstuw achter Antwerpen: duur project dat ook bij de Nederlanders geen bijval kent.

Alhoewel de nieuwe dijken sinds de SIGMA-werken veel van het oorspronkelijke karakter van het rivierlandschap hebben weggenomen, kunnen we vanaf de Schededijk nog goed zien hoe de rivier haar oevers boetseert. De afwisseling van hoog- en laagtij is verantwoordelijk voor het bochtige patroon van de Schelde en de voor de vorming van slikken en schorren. Slikken ontstaan doordat bij het keren van het tij het slib, dat door het rivierwater wordt meegevoerd, bezinkt. Geleidelijk aan worden de slikken opgehoogd tot ze slechts sporadisch, of zeer kortstondig overstromen. Wanneer deze slikken begroeid geraken met diverse bies-en rietsoorten, spreken we van schorren. Op de hoogstgelegen gedeelten van de schorren groeit na verloop van tijd spontaan wilgenstruweel. Binnendijs bestaat het gebied uit natte valleien en, die nu grotendeels bebost zijn. Naast populier treffen we voornamelijk els, vlier en wilg aan.

TEMSE

De Schelde was van grote economische en toeristische betekenis voor Temse. Denk maar aan de vroegere Boelwerf en de Wilfordboten die een verbinding met Antwerpen verzorgden. Vandaar ook de naam Wilfordkaai.

De Scheldebrug is met haar 365m nog altijd het langste dergelijke kunstwerk van het land. De brug is van cruciaal belang voor de verbinding tussen Antwerpen en Oost-Vlaanderen.

SCHELDEDIJKEN – ZATES

De Zates: café van Nand Buyl in de serie Stille Waters.

Herberg 't Koningsrek, Bovenstraat 152, Branst - alle dagen open, op weekdays vanaf 13 u, op zaterdag en zondag vanaf 10 uur.

Het gebouw van 't Koningsrek, alias de Zates, bestaat al sinds 1700. Op het reusachtige erf errond staan nu nog altijd tientallen boten geparkeerd.

Koningsrek verwijst naar een lange, rechtlijnige vaargeul, Zates naar de vroegere laad-en loskade van wit zand. Met de grote overstroming in Ruisbroek in 1976 stond het water in het café 1,20 m hoog. De klanten van de Zates moesten toen op de toog klimmen!

In 't Koningsrek heerst een couleur locale die je in de tientallen tavernes langs de Schelde niet meer terugvindt. "Onlangs stopte daar een boot met 40 chique madammen die ergens hadden gehoord dat dit een speciaal café was", gniffelt cafébazin Liesbeth. "Maar ze waren ontgoocheld. Tja, 't is hier duidelijk geen taverne. Van tavernes komen mijn haren trouwens omhoog. Ik kan dat woord niet horen. Hier mogen de mensen tenminste nog hun boterham opeten."

Vroeger was moeder Leonie de koningin van de Zates. In 1991 maakte de harmonie zelfs een reuzin naar haar evenbeeld. In datzelfde jaar begon Leonie - ze was toen 87 - aan een toneelcarrière. Met de Blauwe Maandag Cie trad ze op voor volle zalen in Antwerpen en Amsterdam. Ze overleed in 1997. Sindsdien zetten haar 3 kinderen de herberg voort. Tegen de muur hangt nog een wijsheid van Leonie van Zates:

"Het ware te wensen dat alle mensen, met al hun gebreken zichzelf eens bekeken, dan zouden ze het praten van anderen wel laten."

Elke morgen voeren wij voorbij de overzet. Aan de overkant, achter de dijk, waren ze nu aan de arbeid, op de hofstedekens en op het land; Stinus, Vien en al de anderen die opstonden vóór de zon en voor wie de dag reeds een eind gezet was. Maar heel deze stille bedrijvigheid lag verscholen in het diepe, zompige land. En tussen beide oevers waartoe de mens niet scheen te behoren, boorde de boot haar weg. De frisheid van de morgen werd gedragen op het water als reeds de eerste tintelingen van de zomermorgen in de hemel kwamen. De zich uitbreedende baan van de openslaande baren klotste op tegen heet riet en waar wij voorbijvoeren was heet een hevige golving van rietpluimen en geplons van water tegen het slijk. Ongelooflijk rustig was dat alles, zo vol ongerepte rust en schoonheid. En dan werden wij opgenomen in de brede stroming van de Schelde.

*Filip De Pillecijn
Uit : Mensen achter de Dijk*

MARIEKERKE

Evenementen: Palingfestival (Pinksterweekend) – Vis-en folklorefeesten (laatste weekend van juni) – Passiespel “Christus aan de Schelde” van Bert Peleman (tijdens Paastijd, 5 jaarlijks, eerstvolgende opvoering in 2010)

Mariekerke is bekend als hét vissersdorp – de spotnaam van de inwoners is dan ook heel toepasselijk de “palingvissers”.

Het krijgt al in de 13e eeuw vrijheden, die het moeten toelaten een aanlegplaats aan de Schelde te bouwen. De Mariekerkse jol is de meest bekende vissersboot die jarenlang de Schelde heeft bevaren, om meivis, spiering en paling te vissen. In de tuin van de pastorie ligt nog een Mariekerkse jol, al is het geen echte : het is een replica, nagebouwd door experts, aan de hand van plannen van het Scheepvaartmuseum van Antwerpen. Ze dateert van 1982 en is een copie van de jol 124A Petrus, die op de Schelde verging en de schipper en zijn twee zoons mee naar de diepte nam. Er waren vóór 1982 geen jollen meer in Mariekerke, er werd al lang niet meer gevist en de laatste boten waren tijdens WO II vernield. Wat er nog aan restanten overbleef, werd in de jaren '60 gebruikt om het barbecuevuur op te stoken. Er wordt niet meer gevist op de Schelde, en Mariekerke leeft nu vooral van de visverwerking. Paling wordt nu ingevoerd vanuit de Scandinavische landen, maar ook uit andere werelddelen.

Het transport gebeurt met speciale tankwagens, uitgerust met een zuurstofinstallatie. Paling is eigenlijk de verzamelnaam voor zo'n 13 verschillende vissoorten, met als gemeenschappelijke kenmerken de aanwezigheid van kleine kieuwen en het ontbreken van buikvinnen. Met zijn slijmerige huid en zijn onvoorstelbare kronkels slaagt een paling er vaak in te ontsnappen. Verhalen over palingkolonies die bij vochtig of mistig weer doodleuk op stap gaan door straten en velden zijn legio. Wie bijvoorbeeld paling uitzet op een vijver met stilstaand water, hoeft niet verbaasd te zijn als op een dag de pompen van een tuinbouwer in de buurt uitpuilen van de paling, terwijl in zijn eigen vijver geen exemplaar meer te bespeuren valt. Wonderlijk beestje dus, dat zo'n 4.000 km aflegt op weg naar de Sargassozee om te paren.

Het dorp houdt de tradities hoog door sfeervolle activiteiten die elk jaar georganiseerd worden, bv. tijdens het Pinksterweekend is er het Palingfestival en het 4de weekend van juni zijn er de vis- en folkloredagen. En ook andere zaken herinneren aan het vissersverleden, bv. de Mariekerkse citroenjenever en graanjenever (vissers).

Het Palingfestival

Elk jaar met Pinksteren komen duizenden toeristen naar het Palingfestival afgezakt om er te genieten van een heerlijke portie paling in 't groen op zijn Mariekerks. Wat begon als een bescheiden poging om de financiële last van de bouw van een parochiezaal te verlichten, is uitgegroeid tot een massaorganisatie. Elke jaar zijn meer dan 300 vrijwilligers 3 dagen lang in de weer. Zowat 5.000 kg paling wordt er verwerkt, een gigantische hoeveelheid. Met de opbrengst worden diverse caritatieve en socio-culturele projecten ondersteund. Bovendien worden speciaal ter gelegenheid van het Palingfestival tal van toeristische en culturele activiteiten op het getouw gezet: geleide wandelingen, tentoonstellingen, boottochten op de Schelde, optreden van volkskunstgroepen en dergelijke meer.

Priester-dichter Jan Hammenecker (1878-1932) woonde en leefde in Mariekerke. De dichters en schrijvers van het Scheldeland hebben sterke banden met het vissersdorp. Zo wordt elke vijf jaar het passiespel "Kristus aan de Schelde" van Bert Peleman opgevoerd in het dorp.

Bij de kerk staat het standbeeld van Jan Hammenecker, van Herman de Cuyper : drie elementen die zijn dichtkunst kenmerken, nl. Christus, Vlaanderen en de Schelde, worden hier samengebracht : O.L.Vrouw, koningin van de Schelde, staat naast de priester in een visserssloop. Op de achterzijde van het zeil staat het kruisvisioen van Sint-Lutgardis, patrones van Vlaanderen, en het wapen van Mariekerke.

Het stemmige kerkje is “geaaid door de Schelde” zoals priester-dichter Hammenecker schreef. Volgens de overlevering werd de kerk gebouwd op de plek waar ooit een Mariabeeldje aanspoelde.

De kerk bevindt zich op een natuurlijke heuvel; het is dus best mogelijk dat hier aanvankelijk een wachttoren stond. Dat zou meteen ook verklaren waarom de kerk niet in het midden staat, maar een eind weg van het centrum. Die strategische functie vinden we zelfs terug in de huidige toren, meer bepaald in de onderbouw die duidelijk Romaans is en uit de 13 de eeuw stamt.

Het veer: Met veel genoegen brengt de veerman je naar de overkant. Tot voor enkele jaren gebeurde dat nog al roeiend!

STILLE WATERS : het kerkje van Mariekerke (= Ter Haven) diende als decor bv. bij de begrafenisscène.

BIOGRAFIE

Jan HAMMENECKER
Mariekerke 1878 - Westrode 1932 - Priester-dichter

Was leraar in Aarschot maar gedegradeerd tot onderpastoor omwille van zijn volksverbonden idealen en eindigde als pastoor in Westrode-Wolvertem.

Zijn grafkapel staat daar op het kerkhof van Westrode en in het kerkje vindt men een kruisweg van *Tony Van Os*, geïnspireerd door Jan Hammenecker. (Het lijdens- verhaal speelt zich af langs de Scheldeboorden).

J.Hammenecker was o.m. onderpastoor in Londerzeel St-Jozef, waar hij de jonge Gerard Walschap initieerde in de literatuur. De Schelde nam een belangrijke plaats in in zijn werken.

In een roman *Voor een ziel* voert hij Klein-Brabantse studenten ten tonele die zich voorstanders tonen van ofwel Emile Verhaeren ofwel van Guido Gezelle.

Die tweespalt is kenmerkend voor J.Hammenecker. Zo bewondert hij Verhaeren als dichter maar veroordeelt hem om zijn vrijzinnigheid.

Aan zijn geboortehuis hangt een gedenkplaat die hem huldigt als *Zanger van Christus, Vlaanderen en de Schelde*.

BIOGRAFIE

Frans HAMMENECKER
Mariekerke 1886 - Mechelen 1960

Frans was de jongere broer van Jan. Hij was inspecteur voor het lager onderwijs. Schrijver van jeugdverhalen, meestal met zijn geboortestreek als achtergrond, als: Bange oorlogsdagen, dat handelt over de Boerenkrijg. Medestichter van Vlaamsche Filmkens waarvoor hij meerdere nummers schreef uit de beginperiode, ook het 1stenummer. Hij gaf ook schoolboeken uit.

PASSIESPEL “CHRISTUS AAN DE SCHELDE” – Bert PELEMAN
Regie en bewerking door Guido Van Doorslaer uit Mariekerke
(voorstellingen : 5-jaarlijks in de Paastijd - volgende keer in 2010)

Proloog

Verteller : Dit is het land van water en van dijken,
van slikken, schorren en van ruisend riet.
Een volk van vissers, leurders, wissenvlechters, opgaand in de natuur.
En God ! Hem zij heet hoogste lied !
Dit is het land van Genesis,
van schepping en geboorte,
vreugde en uitbundigheid.
Maar ook van diepe duisternis
waar elk in deemoed stil zijn eigen lijden lijdt.
Jan Hammenecker, priester-dichter,
in dit dorp geboren,
beleefde hier 't verhaal
van Jezus' leven en Zijn dood.
Hier op de Schelde en de dijken, onder deze toren,
leefde hij mee het vissersleven, bij vreugde en bij nood. Hij schreef :

Stem : (Jan Hammenecker)
Schelde, gij zijt mijn Gewijde Geschiedenis :
“Jordane van mijn hert”.
'k Zou niet graag geld genoeg hebben
om naar 't Heilig land te tiegen,
'k zou 't doen en 'k zou 't me beklagen,
want niet ginder,
hier is dat allemaal gebeurd voor mij.
Hier stond Johannes aan dezen veerdam en hij riep,
dat Sint-Amands en Mariekerke,
dat Kastel en Moerzeke en Baasrode,
dat Hamme en Weert het hoorden :
“Het Rijk der hemelen is nabij.”
Laat mij niet gaan naar den berg
van 't zaligheden-sermoen :
want hier op den berm der kerk
heeft Jezus dien preek voor mij gehouden
onder die notelaars,
met Zijn voeten in het gele zand dàr :
O Zijn aangezicht was als de zon daar
dalend boven Kastel,
en Zijn stem klonk als een klok zo klaar,
dat al de klokken uit den omtrek
niet durfden te luien.
Ik hoef niet te gaan naar dat Heilig Land
waar Golgotha rijst :
want hier aan 't beenderhuisje
hoorde ik Jezus 't “Consumatum est” roepen
en al de baren van de Schelde
verpaarsten bij dien kreet !

BIOGRAFIE

Bert Peleman

Geboren in 1915 in Puurs, overleden in Antwerpen in 1995.

Studeerde aan de Klein Seminarie van Mechelen en Hoogstraten en Pol en Soc in Leuven. Was eerst als journalist verbonden aan enkele kranten en was later literair redacteur bij het Nationaal Instituut voor Radio-Omroep (NIR). Tijdens de bezetting was hij hoofdredacteur van De Illustratie en propagandaleider van het Oostfrontlegioen. Na de oorlog werd hij ter dood veroordeeld. Na zijn vrijlating ging hij in de uitgeverij. Schreef meerdere poëziebundels, aanvankelijk over het leven van boeren en vissers in het Scheldeland, die getuigden van speelse inspiratie en een vurig temperament en anderzijds ook van zijn levensloop en –lot.

Hij schreef onder het pseudoniem Dirk Dyckmans de roman Karmijnrood, was samensteller van thematische albums over de Schelde, steden en kastelen, boetseerde Pelemanekes en ondertekende ook met Walter van Weert.

Hij schreef openluchtspelen, een groot aantal mooie liedteksten, meestal op muziek gezet door Armand Preud'homme, als: Roosmarijntje, Laat ons liefste samen varen en was ook betrokken bij het Scheldetoerisme in het Waasland en in Klein-Brabant..

In 1986 ontving hij het Leopold II-ridderorde en na protesten uit vaderlandse kringen moest hij het ereteken inleveren.

TEKST 2

Het Laatste Avondmaal – Kristus en Johannes komen op

- Kristus :   Wat is het rustig hier en vredig stil.
Een plek die ik zo koester en behouden wil.*
- Johannes :   De dagen lengen reeds, de winterstormen zijn voorbij.
Ik ruik de lente reeds die meekomt met 't getij.
Hier op de oevers ligt de zin van mijn bestaan.
De Schelde voert bij elke tij nieuw leven aan.*
- Kristus :   Nieuw sprank'lend levend water uit de zee.
Maar soms reist met dit leven dood en lijden mee.*
- Petrus :   Vergeef me, Heer ! Alvast kom ik te laat !
Maar, ging het ook om eigen baat,
Hier ziet gij reeds het wonder hangen
dat ik vanmiddag heb gevangen !
Te Baasrode, Heer, een sprong van hier,
zag ik hoe tussen waterwier
mijn netten zwelden van de vis !
Zowaar, naar mijn geheugenis,
werd nimmer zulke vis gevangen !
Ik voelde, Heer, mijn vuisten prangen
verstrengeld in het vissersnet ...
Alleen dit, Heer, heeft mij belet
vandaag op tijd voor U te staan.
Maar kom, de buit bied ik u aan !
De wonderbaarste vis, door mij gevangen, Heer,
bij hoge tij ...*
- Johannes :   Zijt gij dan, Petrus, reeds vergeten
wat duizenden naast u nog weten :
de wonderbare visvangst met de Heer !
Herinnert gij u die niet meer ? ...*
- Kristus :   Graag, Petrus, wil Ik u vergeven,
ook vissers kennen koortsig leven !*
- Judas   En ik moest dringend naar Sint-Amands om zout !
Taddeus :   Maar, 'k had een spijtig oponthoud :
het zout dat men er lost is 't beste wat er is
voor 't pekelen van haring, aberdaan of andere vis.
Het schip werd op de stroom verrast door sterke tij
en het was te laat !
Dus, Heer, vergeef het mij !*

*Andreas : Mijn uitleg, Heer, klinkt vast nog raker.
Want als een Wase klompenmaker
moest ik gehaast naar Temse lopen
om aan een gunstprijns kanada's te kopen !*

*Johannes : Ach vrienden, spaar de Heer uw woorden.
Vernoemt niet verder alle oorden
waar gij geweest zijt of moest zijn.
Té lang reeds wachten brood en wijn...*

TEKST 2

*Aanklager 2 : Het hele volk, heer, heeft hij opgeruid !
Tot in de kleinste visserschuit
die ooit de Schelde op mocht varen
ging Hij te schaamteloos verklaren
dat Hij "de Koning" is, door God gezonden !*

*Aanklager 1 : In heel het land van Dendermonde
ging Hij een tijd van huis tot huis
en heulde met het laagst gespuis
dat hij als leerlingen aanvaardde.*

*Aanklager 2 : Hij is de man die overal verklaarde
dat Hij ooit stormen heeft gestild.*

*Aanklager 1 : Hij is de dwaas die steeds weer wilt
dat Hij als Koning wordt erkend
en alle wetten, ook de uwe, schendt !*

Aanklager 2 : Heer, gij ziet de ernst van zijn vergrijpen niet !

*Aanklager 1 : Stond Hij te Weert niet in het riet
de Scheldevissers op te ruien ?*

*Aanklager 2 : Stond Hij te Steendorp niet Zijn haat te spuien
op alles wat ons heilig is ?*

*Aanklager 1 : Zijn woord ruikt naar bedorven vis
en leidt het hele land naar pest !*

*Aanklager 2 : Tot in de verste hoek van dit gewest
breekt Hij gezag en wetten af...*

TEKST 4

*Van bij de stroom bid ik U, Vader,
zoals een sloep zeil Ik U nader,
een visserssloep die dreigt te zinken
en met de stuurman gaat verdrinken.*

*Van Doel tot Dendermonde, Vader,
was eens de stroom Mijn levensader.
De Schelde die ik heb bevaren,
de storm die Gij Mij liet bedaren,
de rijke visbuit in de netten,
de bliksem die niet kon beletten
dat elke uitvaart goed verliep,
de veerman die van over riep,
de zilverreigers in de schorren,
de notelaars die nooit verdorren,
de noorderwind die machtig waait,
het groot geloof door Mij gezaaid,
de volgelingen aan Mijn zij, ...
is alles, Vader, nu voorbij ?*

SINT AMANDS

Aan “De Ster” de Schel dedijk verlaten.

Emiel Verhaerenstraat :

- geboortehuis Emmanuel Rollier
- geboortehuis Verhaeren
- kruisbeeld op hoek Kerkstraat – E.Verhaerenstraat
- verwijzen naar Jan Van Droogenbroeck

BIOGRAFIE

JAN VAN DROOGENBROECK

Geboren 1835 in Sint-Amands, gestorven 1902 in Schaarbeek als zoon van gemeenteontvanger Jozef van Droogenbroeck en oudste van 6 kinderen.

Als lid van een onderwijzersfamilie behaalde hij in 1854 aan de Rijksnormaalschool van Lier de akte van onderwijzer, ambt dat hij op verschillende plaatsen zou uitoefenen o.m. van 1855 tot 1861 in Breendonk. Hij woonde aldaar in bij de koster-onderwijzer, die hij ook in de kerk verving als organist en volgde muzieklés bij de onderpastoor.

Nadien was hij onderwijzer in Schaarbeek en was hij ook leraar aan de muziekscholen van Schaarbeek en van Sint-Joost-ten-Node. Daarna begon hij een loopbaan in de administratie waar hij het bracht tot directeur op het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij werd ondervoorzitter van de pas opgerichte Koninklijke Vlaamse Academie en was ook medewerker van Callewaerts Woorden-en Zakwoordenboek.

Hij was een strijdend Vlaming, lid van Vlaamse culturele verenigingen en was medewerker aan verschillende tijdschriften. Hij poogde uitheemse versmaten op het Nederlands toe te passen, vandaar zijn: Algemeen Overzicht der in het Nederlandsch mogelijke versmaten.

Zijn pseudoniem Jan Ferguut kreeg hij aan de kweekschool van Lier vanwege zijn verlangen de Middelnederlandse ridderroman van Franse oorsprong te willen lezen, wat hem door de leraar taal en aardrijkskunde werd verweten bij het in gebreke blijven bij een proef in dit laatste vak.

Algemeen Nederlandsch Rijmwoordenboek, bewerkt door J.A. Van Droogenbroeck, lid der Zuid-nederlandsche maatschappij van Taalkunde.

Dit is een werk dat onder alle opzichten mag aangeprezen worden.

De schrijver begint met eene studie over rhythmus en rijm. 'Ik hoop, zegt hij, dat deze inleiding met belangstelling zal gelezen worden. Inderdaad, geachte Heer, daar moogt gij over spreken, schrijver van de vloeiende Zonnestralen en Makamen, gij, die door uwe studie over het vers onzer ouden, zoo welverdiend den prijs behaaldet.

De verzameling, volgens het zeggen des schrijvers, bevat ruim een derde meer woorden dan de vroegere werken van dien aard; en ik kan 't gemakkelijk aanveerden want de schrijver vindt er geen bezwaar in veel vlaamsche woorden die de Hollanders verwerpen en verzwijgen, als rijmwoorden over te nemen. De vormen der ongelijkvloeiende werkwoorden zijn ook tamelijk volledig.

Eindelijk munt het werk nog uit door zijne orde en zijn toevoegsel van dubbelrijmen.

Ik wensch het goeden aftrok.

Evenementen: Boekenmarkt op de kaai – Paardenzegening.

Literair wandel/fietspad Anton van Wilderode in Sint-Amands :

Anton Van Wilderode werd ereburger in Sint-Amands op 3 september 1993. N.a.v. dat ereburgerschap werden er in Sint-Amandsfestiviteiten georganiseerd. Een wandelroute werd toen geopend met gedichten van de schrijver op o.a. muren. Op 11 juni 2000 werd aan het gemeentehuis van Sint-Amands en plaat onthuld met een gedicht van Van Wildenrode. Die dag werd de vernieuwde wandelroute geopend. Anton was een goede vriend van Romain De Saegher, schilder van Sint-Amands. Na de dood van de schilder werd het Romain De Saegher-museum geopend in zijn woonhuis, naar zijn wens.

BIOGRAFIE

Anton Van Wilderode werd als Cyriel Paul Coupé geboren te Moerbeke-Waas op 28 juni 1918. Hij studeerde klassieke filologie aan de universiteit van Leuven. Vanaf 1946 was hij leraar te Sint-Niklaas, tot zijn opruststelling in 1982.

Onder zijn studenten telde hij o.m. Paul Snoek en Tom Lanoye.

Hij debuteerde als auteur in 1939 met de novelle "Dis al" in het tijdschrift "Nederland". Zijn poëtisch debuut volgde in 1943 met de dichtbundel "De moerbeitoppen ruischten". Hij was medestichter van het tijdschrift "Podium" (1943-44). In 1947 werd hij redacteur van "Dietsche Warande en Belfort".

Tot zijn belangrijkste dichtbundels behoren "Najaar van Hellas" (1947), "Het land der mensen" (1952), "Dierbare poëzie" (1978) en "Dorp zonder ouders" (1978). In 1985 volgt dan nog zijn misschien wel mooiste bundel "De Vlinderboom". In 1994 verscheen "Ex Libris", een bloemlezing uit zijn gehele poëzieoeuvre.

Hij publiceerde essays (2) over o.a. Filip De Pillecyn (1960) en André Demedts (1965).

Bekend zijn ook zijn metrische (3) vertalingen van Vergilius' "Aeneis" (1962), "Bucolica" (1971) en "Georgica" (1975).

Van Wilderode schreef verder talrijke gelegenheidsgedichten, massaspelen en TV-scripts. Daarenboven zorgde hij gedurende vele jaren voor de bindteksten die werden voorgedragen op de Ijzerbedevaarten.

Zijn poëzie wordt gekenmerkt door klassieke versvormen en een heldere taal, met een romantische toonaard. Uit zijn werk blijkt een positief levensgevoel, een betrokkenheid bij de wereld en een sterke band met zijn geliefde geboortestreek. Zoals in "De overoever" (1982) duidelijk naar voren komt, wordt zijn latere poëzie wel zwaarmoediger.

In 1975 werd hij eredoctor aan de K.U. Leuven. In 1980 kreeg hij de Driejaarlijkse Gemeenschapsprijs voor poëzie en de J. Van de Vondelprijs. In 1986 kreeg hij nogmaals de staatsprijs voor zijn hele schrijverscarrière. In 1993 werd hem de Gouden Medaille van de Vlaamse Raad toegekend.

Anton Van Wilderode overleed te Sint-Niklaas op 15 juni 1998.

Via de Hekkenstraat tot bij de Kapel Onze-Lieve-Vrouwe ten Donkere. Via den Dam gaan we terug naar de Kerkstraat.

Kerkstraat

Dit beschermd dorpsgezicht biedt een mooi ensemble van burgerlijke bouwkunst : vrijwel alle huizen hebben een oudere kern die opklimt tot de 17de en de 18de eeuw, te duiden binnen de historische context van Sint-Amands als belangrijk handelscentrum aan de Schelde tijdens het Ancien Régime.

- Voormalig hoekcafé « A la belle Alliance »

gevel in neo-Vlaamse renaissancestijl, gekenmerkt door een dakvenster met in- en uitzwenkende top en lelie-ankers. De bakstenen gevel met zandstenen gevelelementen werd in een recentere bouwphase bepleisterd.

De bewaarde zandstenen poortomlijsting met inscriptie « anno 1654 » getuigt van een oudere, 17de eeuwse kern.

- Hoekhuis Emiel Verhaerenstraat :

de twee traveeën aan de hoek onder het leien dak vormen een bouwvolume te dateren in het laatste kwart van de 18de eeuw. De geblokte pilasters en het klassiek hoofdgestel getypeerd door een fries met gliefen getuigt van de 18de eeuwse klassicerende architectuur. In de 19de eeuw werd dit bouwvolume uitgebreid aan de Kerkstraat en de E. Verhaerenstraat. In de loop van de 20ste eeuw werd dit monument spijtig genoeg verminkt door de winkelpui op de benedenverdieping. Binnen bleven wel 18de eeuwse interieurelementen bewaard, zoals de trap, het deurschrijnwerk en enkele schouwen.

- Ensemble van historische geveltypen :
- classicistisch rijhuisje uit de tweede helft van de 18de eeuw met lijstgevel en driehoekig fronton
- 17de eeuws diephuis met tuitgevel (overhoeks topstuk)
- vermoedelijk 18de eeuws diephuis met tuitgevel en deels bewaarde jaarankers die het cijfer « 17 » vormen
- een klokgeveltje te situeren circa 1700

Kaai, Veerhuis

Oorspronkelijk dorpscafé, opgetrokken in de 18de eeuw. Het huidige uitzicht is het resultaat van een doorgedreven restauratie in pseudo-traditionele stijl waarbij niet werd uitgegaan van de vroegere toestand. De stenen kruiskozijnen, de rondboogdeur, de gekanteelde muur en de dakkapellen komen allemaal uit de fantasie van de ontwerper.

Standbeeld van Emile Verhaeren (1985) van Pol Van Esbroeck.

Alerte inwoners van Sint-Amands zien in dit beeld veeleer de halfbroer van Albrecht Rodenbach dan de tengere, krom gebogen figuur van E. Verhaeren.

BIOGRAFIE

Emile VERHAEREN

Sint-Amands is de thuishaven van Verhaeren. Hij werd hier in 1855 geboren in een verfranste burgerfamilie. Hij liep college in Gent, studeerde af aan de Leuvense universiteit als dokter in de rechten. Hij werd echter in die tijd al meer verleid door de muze en kwam in een kring van schrijvers terecht. Emile maakte een geloofscrisis door en een zware psychische depressie, wat merkbaar was in zijn poëzie.

Toen hij 34 jaar was ontmoette hij zijn toekomstige vrouw, Marthe Massin (1860-1931), een Luikse schilderes. Zij was door de gravin Marnix van Sint-Aldegonde uit Bornem uitgenodigd om tekenles te geven aan haar kinderen. De rentmeester van het kasteel, Charles Cranleux, was gehuwd met Maria, de zus van Emile. Bij hen thuis werden de dichter en de kunstenares aan elkaar voorgesteld. Het zou liefde op het eerste gezicht geweest zijn. Ze trouwden in 1891.

Na zijn huwelijk en zijn kennismaking met het socialisme verwierf Verhaeren wereldfaam met poëzie die getuigt van een geloof in de mens. In WO I werden zijn humanistische idealen van universele broederschap erg op de proef gesteld. In zijn werk uitte hij zijn haat tegen het oorlogsgeweld.

Graf Emiel Verhaeren, 1927

Emiel Verhaeren (1855-1916) sprak de wens uit bij de Schelde begraven te worden (in het gedicht l'Escaut)

*« Le jour que m'abattrà le sort
c'est dans ton sol, c'est sur tes bords
qu'on cachera mon corps
pour te sentir, même à travers la mort, encor ! »*

*= « O woeste Schelde van het Noorden
Bij 't komen van mijn laatste dag,
Ontvang mijn as in uwe boorden,
dat ik tot in mijn graf uw leven
voelen mag”*

Emile Verhaeren is zonder twijfel de grootste Klein-Brabantse auteur en één van onze meest bekende dichters. Hij schreef in het Frans maar was Vlaams in zijn ziel. Het is het land van Klein-Brabant en de Schelde die in zijn gedichten bezongen worden. Zijn poëzie wordt tot de wereldliteratuur gerekend en werd in meer dan twintig talen vertaald. Hij werd overal in de wereld gevraagd om lezingen te komen geven, tot in Rusland toe.

Hij kwam in 1916 in Rouen (Hij woonde toen in Parijs) onder een trein terecht, na een lezing ten voordele van de Belgische oorlogsslachtoffers. Zijn stoffelijk overschot werd overgebracht naar België, naar Adinkerke achter de IJzer, een nog niet door de Duitsers bezet gebied. Later kreeg hij een graf in Wulveringem. In 1927 werden zijn resten terug naar Sint-Amands gehaald. Het graf werd ingehuldigd door koning Abert I en koningin Elisabeth.

Het graf van Verhaeren – misschien wel het bekendste handelsmerk van Sint-Amands – dat op duizenden foto's vereeuwigd is en waar verloofden, onder het Motto “Ceux qui vivent d’amour, vivent d’éternité.”

Het graf en de omgevende bestanddelen zijn oorspronkelijk ontworpen door Louis Van der Swaelmen, modernistisch architect en adept van Henry Van de Velde. Spijtig genoeg is het oorspronkelijke concept tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw onherroepelijk verminkt :

- 1955 stoffelijke resten van echtgenote Marthe Massin worden bijgezet waarbij wijzigingen worden aangebracht aan monument zelf
- storende waterkeringsmuur, gebouwd achter het graf

Het graf zelf, de toegangsweg en de rustbanken zijn beschermd als dorpsgezicht.

In de gemeentelijke Marthe Massintuin staat een beeld “Liefdegetijden” van Jan Mees, dat verwijst naar de passionele liefdesgedichten , verschenen in een trilogie “Les heures”die Emiel Verhaeren aan Marthe opdroeg.

Beeldhouwer **Jan Mees** uit Oppuurs maakte het beeld "Liefdesgetijden" in de M.Massintuin

Er is ook een Provinciaal Verhaerenmuseum in Sint-Amands. Zijn levensgrote standbeeld staat op de Kaai en het metalen beeldhouwwerk « De Veerman » herinnert aan zijn beroemde gedicht « Le Passeur d'Eau ». Een straat werd naar hem genoemd, en ook zijn vrouw Marthe Massin kreeg een straatnaam.

De Heilige Amanduskerk

Met enkele waardevolle barokke interieurstukken.

Voorals de toren heeft een bewogen geschiedenis achter de rug.

In 1751 was het torentje in zo'n slechte staat dat zelfs het luiden van de klokken voor aanzienlijke schade zorgde. Toch zou pas in 1786 naar Spaanse model een nieuw "klokkenhuis met galmgaten" gebouwd worden, met een spits in de vorm een peer.

In 1865 sloeg de bliksem in op de toren die snel in lichterlaaie stond. Men redde de grote Apostelklok door een grote hoop zand te storten, zodat de klok kon vallen zonder beschadigd te worden.

Uit die tijd dateert het Mariekerkse spotdicht:

Sint-Amands, grote gloire

Z'hebben een kerk, maar geen toren(n).

Waarop die van Sint-Amands repliceerden:

Mariekerke de visserij

Z'hebben een toren, maar gene kassei!

Van naijver onder burens gesproken.

De toren werd heropgebouwd en bereikte de respectabele hoogte van 65 m. Om te vermijden dat de Duitsers hem tijdens WO I als uitkijkpost zouden gebruiken, stak het Belgische Leger de toren in brand. Talrijke beelden, het dak en het orgel gingen in vlammen op.

In 1922 werden de kerk en de toren heropgebouwd. Met zijn 67 m was het toen meteen de hoogste toren van Klein-Brabant.

Maar in april 1982 slag het noodlot opnieuw toe. Bij herstellingswerken zorgde een kortsluiting ervoor dat St-Amands zijn ranke spits weer voor een tijdje moest missen. Het voorstel om bij de heropbouw terug te grijpen naar de oorspronkelijke peervorm werd afgewimpeld.

Molenmuseum

Dit centrum van de molinologie, een initiatief van Karel Van den Bossche, toont de geschiedenis van de wind- en watermolens in Vlaanderen. Ook de molen in de kunst en de literatuur wordt belicht en hoe het molenwezen de basis vormt voor een verklaring van de terminologie, de technologie, de volkskunde en het recht.

Het Molenmonument (op de dijk bij de kil) van Kris Van den Bossche verenigt element van de vroegere en de huidige maalactiviteit van de Scheldemolen : de wieken en de molensteen maar ook de stalen walsen die in moderne molens worden gebruikt. Het opschrift : « perservero nec spe nec metu » betekent « ik volhard zonder illusies noch paniek ». Hier stond vroeger een windmolen, een uitkijkpost en communicatiemiddel van de brigands (boerenkrijg).

Veerdienst naar Kastel. Oversteek wordt hier bemoeilijkt door zandplaten in de Schelde.

STILLE WATERS : *de veerboot van Sint-Amands heeft dienst gedaan bij de opnamen op de boot. Het was de veerboot van Mariekerke die gebruikt werd om te varen. Ronny, de veerman van Sint-Amands, lag op de grond aan de voeten van Jan Declair of Antje Deboeck om instructies te geven, onzichtbaar voor de camera's. De veerboot van Sint-Amands voer parallel mee, hierop stonden de camera's.*

Aan de steiger van het veer ligt ook de Pif-Paf, in de serie de boot van Rob, in het echt de boot van Thierry van Eeckhout, voormalig coordinator VVV klein-Brabant.

Sint-Amands is in de serie het dorp Rooiendijk. Jan Declair (Stan Moreels) pleegt al in de eerste aflevering zelfmoord. Niet verwonderlijk : hij was gewoon veel te duur om veel langer te blijven : hij vroeg 60.000 BEF per dag.

De spotnaam van de bewoners van Sint-Amands is de « gipsheren » en daarmee worden « flierefluiters » bedoeld.

De Schelde

*Nu zacht, dan ruw, zijt gij, soms vredig of niet in te tomen
Noordse Schelde – bleke golven, groene zomen –
Van wind en zon de baan,
Waar steigert soms de zwarte hengst van den orkaan,
Waar wit de winter op uw scherpe schotsen ligt
En zomer glanst in 't goud van 't spranklend schitterlicht,
Dat d'armen van uw snelle stroming in beweging slaan...*

*De heerlijkste gedachten
Die 't voorhoofd aan 't gloeien brachten,
Heb ik van u gewonnen :
D'oneindigheid der ruimte, de diepe horizonnen,
Het ritme van de tijd en van zijn uren, wel gemeten
Aan uwer tijen gaan en komen,
Kwam ik in uwe grootheid toen te weten...*

*Uw golven hebben hunne ritmen door mijn vers gedreven,
Gij hebt mijn lijf gekneed, mijn ziel verheven ;
Uw stormen, winden, sterke stromen, vlammenbogen
Zijn door mijn vlees als door een zeef getogen.
Als staal gesmeed wordt, hebt gij mij gehard,
Mijn wezen hoort u toe,
En als mijn stem u noemt, grijpt mij naar 't hart
Ontroering plots en hevig en snoert de keel mij toe...*

*Emile Verhaeren
Vertaling : René Verbeeck
'Toute la Flandre – Les Heros'*

MIDDAGSTOP

In café 't Hemeltje of in 't Dorpshuis (vroeger klokkenhuis).

Na het eten nemen we de overzet met de veerboot van Sint-Amands. Op de dijk rechts en richting Hamme / Drij Goten fietsen, naar het standbeeld van De Pillecijn in Hamme.

BIOGRAFIE

Filip DE PILLECIJN

Filip De Pillecijn werd geboren in Hamme op 25 maart 1891, hij overleed te Gent op 7 augustus 1962. Hij was lid van de Vlaamse Beweging en één van de medeoprichters van de IJzerbedevaart. Vanwege zijn associaties met eht VNV en De Vlag werd hij na de Tweede Wereldoorlog veroordeeld wegens collaboratie. Na zijn celstraf werd hij een verdienstelijk lid van het IJzerbedevaartcomité.

Filip werd geboren als jongste uit een gezin van vier zonen. Zijn vader Henri was ontvanger op een stoomboot en tegelijk effectenmakelaar, zodat de kleine Filip de heersende armoede niet aan den lijve moest ondervinden. Zoals iedereen ging Filip naar de dorpsschool en daarna naar het “Institut Saint Joseph” te Sint Niklaas (van 1903 tot 1910) *om zijn Frans te leren*. Hij voltooide zijn humaniorastudies in het Klein-Seminarie in dezelfde stad, waar hij met de latere Priester Poppe op de schoolbanken zat. (Pittig detail: in het laatste jaar van de Grieks-Latijnse humaniora was Poppe de eerste voor... Nederlands en De Pillecijn de eerste voor... godsdienst!). Nadien studeerde hij Germaanse filologie aan de Katholieke Universite Leuven (1910 tot 1914) en in 1926 promoveerde hij tot doctor met een studie over Hugo Verriest. Daar vond hij een gunstige teeltbodem voor zijn Vlaamsgezinde en literaire aspiraties en zette hij zich actief in in de Vlaamse studentenbeweging.

BIJ DE DURME / STANDBEELD VAN DE PILLECIJN

Een eindje verder, in een gewarrel van slijk en riet komen Durme en Schelde samen en stromen naar het Noorden. Daar is het alsof een land ophoudt, mijn land in de hoek van twee waters. Er is niets dan wind en water en riet met hoge pluïmen waar in de zomerhitte de karekiet slaperig zingt. Gij kunt er denken aan de zee, de wolken zijn er soms zo groot dat zij een heel dorp omvatten en de wind komt er van zeer ver. Het water dat in vlugge gulpen uit de Durme komt wordt ineens opgenomen in de brede vloed van de Schelde; het is alsof het stilstaat vooraleer in de stroming te verdwijnen. En in de herfst stijgen scharen vogels uit de zompen en slaan zich met donker gekrijs tussen de wolken en het water naar Klein-Brabant toe.

Uit : Mensen achter de Dijk

In Drij Goten overzet naar Weert aan de Oude Schelde. Via de Zilverreiger fietsen we naar het kasteel van Bornem.

WEERT

De Oude Schelde en het bijhorende Scheldelandschap hebben hun ontstaan te danken aan een verschuiving van de loop van de Schelde ten gevolge van een overstroming, van een oeverdoorbraak. Het tijdstip van die afscheiding is niet met zekerheid gekend, maar de bronnen spreken van de 13de eeuw. In 1240 lag Weert nog op een eiland, dat aan alle kanten door de Schelde en de Durme omringd werd. De oorzaak van de doorbraak lag waarschijnlijk in de toenemende getijdenwerking op de Schelde die resulteerde in zware overstromingen. In de periode waarin de Oude Schelde van Weert werd afgesneden en de huidige loop ontstond, waren in de riviervlakte grootscheepse indijkingswerken aan de gang. De Oude Schelde sneed zich af, en verzandde aan de beide uiteinden. Twee nieuwe dijken werden aan beide kanten aangelegd : de Steendamdijk en de Beerdonkdijk. Het deel van de polder dat op die manier op de Oude Schelde gewonnen werd noemde men de “Nieuwe Landen”.

Glasramen: De St. Annakerk laat van buiten niet zo vermoeden dat ze een bezienswaardig interieur heeft. Hier zijn onder andere 4 kleurrijke glasramen van ontwerper Luc De Rijck en glazenier Marcel Ysewijn. Eén daarvan stelt de H. Anna voor. De drie anderen vormen een drieluik. Zoals van oudsher gebruikelijk was in de katholieke kerken, wordt daarin een duidelijk (figuratief) verhaal verteld, een verhaal met een boodschap in. Het verhaal in de glasramen begint met een lofzang op het vroegere Weert, het middelste beeldt de geschiedenis van het parochieleven uit, het derde geeft een impressie van het Weert van de laatste jaren.

Weert heeft altijd een grote aantrekkingskracht uitgeoefend op schilders en schrijvers. Filip de Pillecijn (Hamme) liet zich bvb. inspireren door de Weertse Polders in zijn werk “Mensen achter de dijk” en “Blauwbaard”. “De dijkgravin” van Marie Gevers speelt zich af in Weert. De dichter-schilder Herman Broeckaert heeft een paar jaar in Weert gewoond (nabij de Gloriëtte) samen met Pieter Gorus. Zij schilderden impressionistische landschappen. Bert Peleman (van o.a. het passiespel Christus aan de Schelde) maakte een gedicht over Weert. Tony Van Os’ “Boodschap aan Maria” hangt in de St. Annakerk. Hij was een schilder die het landschap mystiek aanvoelde en in zijn werken het Scheldemotief wist te versmelten met de religieuze inspiratie.

Klein-Brabant vormt met zijn pittoreske dorpjes, zijn idyllisch Scheldelandschap en zijn natuurlijke schoonheid een bijna onuitputtelijke inspiratiebron voor dichters en dromers, voor schrijvers en schilders...

Herman Broeckaert, de levenslustige dichter-schilder, heeft een paar jaren te Weert gewoond in een huisje nabij 't Gloriëtje onder hetzelfde dak met schilder Pieter Gorus. Of ze daar een lustig leventje geleid hebben! Ze bakten wafelen en de Weertse meisjes werden aan tafel genodigd.

ONS HUIZEKEN

We weunen in een huizeken, wij

We weunen in de Weert;

Daar roeren we pap en braden we spek

En stoken in den heerd:

Daar stappen we op onze blokken rond

En bleuzen er van genuchten

En houden er 't hoofd keersrecht en gezond

En weten van deinzen noch duchten.

We willen de vrijheid en leven er vrij.

We leven er ongegeneerd,

We weunen in een huizeken, wij,

We weunen in de Weert.

Inwoners van Weert worden Slijkneuzen genoemd. Dat zou komen 1) van het feit dat zij altijd moeite hadden om zich recht te houden op de slijkerige banen en dus met hun gezicht dicht bij de grond liepen om het evenwicht te bewaren. 2) De wijmen en wissel groeiden hier in de vochtige gronden als kool. De bewoners hadden zich maar te bukken en ze af te snijden.

De bijnaam van de Weertenaren komt nog terug in hun plaatselijke specialiteit, nl. het Slijkneusbier en de Slijkneuskoek. Het is een biologisch bier van 8.5° dat in een ambachtelijk brouwerijtje gemaakt wordt.

Beide zijn verkrijgbaar in café “De Slijkneus” in het VVV-kantoor de Zilverreiger

KASTEEL VAN BORNEM

*Er was toen een legende over dit slot aan de Schelde in de mond van het volk.
Zij die er hun zate hadden, stierven door het water.
Eens had een burchtheer de dijken beroofd van hun taaie notelaars en de vloed
was gekomen, onhoudbaar. Hij sloeg de aarde weg in de diepte van de dijk en
stortte naar beneden waar het vee loeide en de mensen om hulp riepen in de
nacht. De morgen rees over de akkers die blank stonden en deelachtig waren
geworden aan ebbe en vloed. De burchtheer had op en af gezwalpt tot een
watergulp hem had meegeerukt door de bres, de Schelde in.*

*Filip De Pillecijn
Uit : Blauwbaard*

De geschiedenis van het kasteel van Marnix van St. Aldegonde begint al heel vroeg : van in het begin van onze tijdrekening is er hier sprake van een grote houten uitkijktoren (cf strategisch belang – grensgebied). Deze uitkijkpost zou al bestaan hebben in de tijd van de Romeinen. Later werd het een verdedigingspost tegen de Noormannen.

In 810 wordt die houten toren vervangen door een stenen observatietoren, en in 1007 wordt er een burcht gebouwd rond stenen toren. (= na Antwerpse Steen 2de oudste verdedigingsbolwerk langs de Schelde). Men kan er dus vanuit gaan dat er een hele rij van deze verdedigingswerken langs de rivieren gebouwd werd.

In 1798, tijdens de Boerenkrijg, wordt het kasteel fel beschadigd en gedeeltelijk afgebrand. Rond 1800 worden de beschadigde stukken terug opgebouwd. Eind jaren 1800 wordt een restauratie doorgevoerd in opdracht van de 11de graaf, Ferdinand de Marnix, door architect Hendrik Beyaert in neo-gotische stijl. Deze Hendrik Beyaert is een bekende architect : hij ontwierp de gebouwen van de Nationale Bank in Brussel en Antwerpen – hij was ook het gezicht op onze vroegere 100 BEF briefjes. Het is zijn laatste realisatie: Beyaert overleed tijdens de werken aan het kasteel.

Bewoners

- 1007: 1ste kasteelheer = Lambrecht I, graaf van Gent.
Kreeg kasteel in leen van Graaf van Vlaanderen.

- 1246: Zijn laatste afstammeling, Hugo II, verkocht kasteel aan Margaretha van Vlaanderen (= 2^{de} dochter van graaf Boudewijn IX van Constantinopel)

- 1586: Alonzo Felice d'Avalos Aragon de Aquino (Spaanse heer op kasteel door inhuwing) verkoopt kasteel aan Don Pedro Coloma, Heer van Bobadilla.

Pedro Coloma: belangrijk weldoener voor omgeving

Met Pedro Coloma kwam er een kentering in de streek. Hij startte werken in de streek die zeer belangrijk waren voor de verdere ontwikkeling : het Sas bv. (in 1592), hij stichtte een klooster, bouwde het kapelletje van Luipegem (het oudste kapelletje van Klein-Brabant) en voerde verbeteringswerken uit aan de eendenkooi. Verder legde hij een heel systeem van grachten aan om de weiden te laten afwateren. Hij bouwde het kasteel om van een verdedigingsbuurt in een hof van plaisantie in renaissance-stijl. De Coloma's woonden meer dan een eeuw in Bornem.

- 1778: Adrien de Lannoy weigert erfenis. Proces van 2 jaar onder de overige familieleden: in 1780 wordt erfrecht toegekend aan zijn zus Eleonore de Lannoy, vrouw van Baudry de Marnix. → kasteel is sindsdien (al 223 j) altijd in bezit gebleven van de familie de Marnix en ook nooit meer van naam veranderd. (In die familie is er een familiewet die voorschrijft dat er altijd maar 1 erfgenaam mag zijn en het moet bovendien een man zijn)

- 1968: huidige graaf = 14^{de} graaf, John de Marnix de Sainte Aldegonde, erft kasteel. Ongehuwd. Jongere broer van graaf heeft 2 zonen.

1971: volledige rechtervleugel laten moderniseren voor zijn woonst en werkruimten.

De Marnix-gang, een gedeelte van de te bezichtigen ruimte is voorbehouden aan Filips Marnix van St. Aldegonde. Hij heeft wel nooit op het kasteel gewoond maar is ongeveer de belangrijkste telg uit het geslacht. Hij was een genie voor zijn tijd, en is vooral bekend als toondichter van het Wilhelmus, het Nederlands volkslied. Hij was burgemeester van Antwerpen en rechterhand van Willem van Oranje, met wie hij naar het Noorden vluchtte toen de scheiding van de Nederlanden een feit was (1585).

Elke Marnix wordt in Bornem, in de grafkelder op het kerkhof begraven.

Seizoenen gingen. Het kasteel aan de Schelde klonk hol. Alleen bij zomerdag helmde het in de tuin van het spel van de kleine witharige knaap. De Schelde was zijn gezelschap; de adem van het eeuwige, oneindige steeg eruit op naar hem en hij nam die in zich op met verrukking. Zij was lang kalm geweest, de Schelde. Stijgend en dalend met brave regelmaat, de sloepen dragend af en aan, soms steigerend in herfst en lente onder de stoot van de winden.

Toen kwam op een nacht de zwarte dolheid van het water.

De klok van Bornhem klepte alarm; de kloosterklok klepte in de nacht, en door het rollend aanbeuken van de golfslag hoorde men de angstige klokken van ver over de dijk.

Lichten werden zichtbaar, elk huisje stond aangemerkt in de nacht. En boven wind en water klepte de klok.

Blauwbaard was wakker geschoten. Hij had het venster opengerukt en voelde onder zich het stijgend geweld van de stroom; het sloeg zonder maat van op en neer gaan met slag na slag, golf stuwend op golf. En toen hij ene lantaarn door het venster stak, zag hij in het rosse, ronde schijnsel de ontzettende kracht die aanstormt vanuit de diepte.

Hij liep naar de andere zijde van het slot en zag, verspreid en schamel in de ongemetenheid van de nacht, de lichtjes van de angstige huizen. En daar, heel laag tegen de duisternis van de grond, de gele vlek van het huisje waar de knaap woonde.

Toen wed de kracht in hem nog eens wakker die hem zo dikwijls gedreven had waar de mensen het gevaar scheppen. Hij stormde naar beneden. Klots, klots, hoorde hij het druipende geluid van het water, op het binnenplein. Kniediep waadde hij naar buiten en toen hij zijn roeibootje bereikte, dat landwaarts aan zijn touw trok, stond hij tot aan zijn borst in het water.

Het was een hopeloos roeien in de nacht. Hagen schuurden onder hem weg en de vloed duwde hem in de takken die onzichtbaar bewogen in de chaos. Soms loeide dof een koe maar al het mindere gerucht dat gejaagde mensen maken was onhoorbaar in het zwellend gerucht van het water.

Blauwbaard kon niet zien of hij dichterbij kwam. Het was hem of hij verloren roeide. Het licht maakte lange strepen over het wemelen van het water, een verre steeds wijkende lichtwegen waarin bomen stonden, aangevochten door de vloed. De klok van Bornhem klepte zeer luid.

Met de ogen strak gespannen naar de lichtplek roeide Blauwbaard voort. Zijn armen waren nat van het waterstof dat opspatte onder zijn riemen en grote zweetdruppels stonden op zijn gezicht. Dan werd meteens het licht gedoofd.

En Blauwbaard liet zijn armen rusten op zijn knieën; de riemen sloegen tegen zijn borst en gleden dan in het water. Aarzelend volgde het bootje het tij; het duurde lang eer dit keerde. En dan wendde het zich traag naar de grote bres in de dijk, vlak naast de reusachtige schaduw van het slot.

En het werd omhoog getild door de stroom die het in zich opnam.

Filip De Pillecijn
Uit : Blauwbaard

BOERENKRIJG

Hij zette langzaam zijn weg voort. Soms kwam het in hem op dat hij een vogelvrije was en hij keek rondom zich. Maar alles was verlaten en doods alsof hier nooit moord en geweld was geweest.

Rustig land, schoon land van Klein-Brabant. Groen en vol stille, wijde dorpen, en de lucht doortrokken van de adem van de Schelde. Ruim land me zompen en polderland en uitgestrekte eenzaamheden. Aarde, blinkend en zwaar als zij kantelt van het glimmende ploegmes weg. En het zonnelicht dat de schoften van de trekkende paarden doet blinken en het wijde land laat schitteren in groen en water. Dat bleef onveranderlijk, hoevelen er ook gestorven waren en hoeveel dorpen er waren platgebrand. En het volk zou blijven, stoer en gesloten en met jaloerse trots op zijn geboortestreek.

Klein-Brabant, dacht hij. Het was voor hem zoveel bekende gezichten. Hij trachtte ze op te noemen, maar zovelen bleven zonder naam, jongeren en mannen van gedaagde leeftijd, frisse knapen, roekeloos en schuchter tevens, trots op echt geweer dat ze droegen, en de tranen bedwingend toen de wonden hun lichaam deden krimpen van de pijn. Verdwenen, dood, gevangen, gefusilleerd. Misschien zou hij nog enkelen onder hen herkennen vanavond bij het vunzige licht van de fakkels of de vale gloed van de pektonnen. Ze waren zo fier op hun kracht, zo stoutmoedig en opgetogen toen zij stonden naast elkaar, wachtend naar het ogenblik dat zij er konden op losgaan. Wie hier in de streek zou ze ooit kunnen vergeten ?

*Filip De Pillcijn
Uit : Jan Tervaert*

De Boerenkrijg heeft hier plaatsgehad in 1798, toen de plaatselijke bevolking zich aansloot bij het georganiseerde verzet tegen de Fransen. Vooral bij de katholieke boeren was er veel verontwaardiging om de godsdienstvervolgingen, kerksluitingen, belastingsdruk en vooral de verplichting voor jonge mannen om dienst te nemen in het leger. Onder de leuze « voor outer en heerd » neemt Emmanuel Benedict Rollier uit Sint-Amands de leiding, samen met zijn broer Juliaan Rollier en Peer-Jan Apers uit Ruisbroek. De familie Rollier stond in Sint-Amands hoog in aanzien. Vader was er burgemeester. Van de 19 kinderen uit het gezin hadden enkelen rechtstreeks met de Boerenkrijg te maken.

Er wordt hard gevochten bij Fort Sint-Margriet, gelegen in de hoek van Schelde en Rupel (Wintam). De boeren zijn goed bewapend maar de beloofde hulp vanuit Engeland en Vlaanderen komt niet en de Fransen gaan in de tegenaanval. Langzaam maar zeker wordt Klein-Brabant omsingeld. Op 20/10 hakken Waaslandse Brigands (op weg naar St.-Amands) in Bornem de vrijheidsboom om, het symbool van het Directoire-bewind. In St. Amands werd veel weerstand geboden aan de Franse generaal Rostollant maar het dorp moest bezwijken. In Bornem gingen de Brigands zich hergroeperen. Op 5 november 1798 begint de slag om Bornem. De grote barricade van de Vlamingen werd stukgeschoten.

Het dorp moet het begeben na hevige gevechten, en het wordt platgebrand door de Fransen. Nog steeds leeft dit gebeuren voort in de uitdrukking 'dat heeft de brand van Bornem nog meegemaakt' om te zeggen dat iets heel oud is. De patriotten moeten wijken richting Hingene. Daar hebben de Fransen het fort omsingeld. Vele boeren kunnen vluchten in de bossen, anderen trekken samen met pastoor Huveneers naar de Kempen om verder te vechten.

Balken en stenen waren door de galmgaten neergeworpen op de hoofden van de grenadiers die de kerkdeuren wilden openbeuken. Toen werd het kanon aangesleept en door de stukgeschoten deur drongen de Franse soldaten naar binnen.

Tegen de kermuur stonden de gevangen Boeren, uit vele huizen bijeen gedreven. Door de rook die in slierten over het kerkplein trok zagen zij hoe de vlammen het dorp vernielden. Want het vuur was het opperste wapen van de Fransen geweest. Uit de brandende huizen waren de Jongens half verstikt te voorschijn gekomen en velen waren door de hovingen ontsnapt. Zij stapten nu noordwaarts buiten het dorp, in herstelde gelederen; als soldaten die weten dat de strijd niet uitgevochten is, marcheerden zij op Hingene toe.

Zij die niet lagen in straten en huizen, blauwe kielen tussen de grijze en rode Fransen, stonden nu tegen de kerk van Bornem. Zij stonden met vranke, stoute ogen en keken naar de kameraden rondom zich. En zij die elkaar herkenden bogen lichtjes het hoofd in stille groet. ...

Naast hem stond de kloeke Cools. Geplekt en gekneusd, een wilde verschijning in de flarden van de kiel en bloedvlekken over het verhakkelde hemd. Hij keek naar de brandende huizen waaruit de plunderende soldaten hun buit haalden. En toen hij het hoofd naar zijn vriend Jan wendde, bemerkte hij hoe deze de ogen star gevestigd hield op zijn ouderlijk huis waaruit de vlammen omhoog sloegen ....

Slechts hier en daar werd een woord gesproken. Een laatste woord van opwekking, een belofte te sterven als mannen. En over menigeen kwam de zonderlinge blijdschap van hen die uit het zuiverste van hun hart het offer tegemoet gaan en het ogenblik voelen nader waarop het zal volbracht worden. Allen stonden zij daar, rustig, overwonnen maar niet neergeslagen, de Brigands van Klein-Brabant.

*Filip De Pillecijn
Uit : Jan Tervaert*

Het beeld van Hendrik van Perck, bij de kerk, beeldt de boer uit met zeis en hoorn ter verdediging van het kruis, het symbool van het in die tijd bedreigde katholicisme. Het beeld werd opgericht ter gelegenheid van de 100ste verjaardag van de Boerenkrijg.

Zij drukten elkaar de hand. En Apers ging zijn weg naar Eyckevliet of Wintham. Toen het geluid van zijn stappen door het losse wegelzand was opgenomen, stond Jan Tervaert recht.

Hij zag de onverminderde gloed van zijn laaiende dorp. Al die huizen die hij met gesloten ogen vóór zich kon zien stonden nu in vlammen en rook. En het huis van zijn moeder, de keuken waar hij deze morgen nog had gezeten...

Hij ging naar Bornem toe, traag en vermoeid. En vóór het dorp sloeg hij een veldweg in waar het gerucht van de plunderende Franse soldaten en de bittere brandreuk tot hem doordrongen. Duidelijk zag hij nu het felle vuur tegen de hemel, en zwart en stoer daartegen, de kerk en de toren. Die stond er nog, sterker dan het uiteenbarstende buskruit, en het kruis stond scherp afgelijnd tegen de gloed.

Zo bereikte hij de bossen naar Weert toe. De grond was hard geworden onder de vroege nachtvorst. De dorre bladeren ritselden onder zijn voet en hij dacht aan het gerucht dat vluchtend wild maakt in de herfstbossen.

Zijn schouder en arm brandden in de hitte van de wond en zijn mouw stond hard van het bloed. Meteen sloeg de kou door zijn lichaam, op en af als de waterslag tegen de sluis. En al de bitterheid van die dag overweldigde hem, de stem en de ogen van zijn dode kameraden, de dappere strijd en het wrokkig gevoel tegen de overmacht. De eenzaamheid kwam over hem, die was als een opgejaagde op zijn eigen geboortegrond, dat onuitsprekelijk gevoel van verlatenheid, waarin God dood schijnt te zijn. En het gevoel van haat tegen al het onrechtvaardige dat als tastbaar voor de ogen oprijst met menigvuldig aangezicht.

En hij legde zich neer op de bladeren die roken naar aarde en verwording en door de naakte stammen heen zag hij als een grote onbeweeglijke gloed de vuurpoel van Bornem.

*Filip De Pillecijn
Uit : Jan Tervaert*

Het Sas op de Oude Schelde is het oudste waterbouwkundig kunstwerk in ons land. Het werd in 1592 gebouwd in opdracht van Pedro Coloma, de toenmalige landsheer. Het sas maakte de Oude Schelde weer toegankelijk voor schepen. En die mogelijkheid bracht voor Bornem een economische en culturele heropbloei teweeg. Tot 1950 werd hout uit Bornem naar de scheepswerf van Temse vervoerd en van de steenbakkerijen uit de Rupelstraak werden steenschepen naar de kaai van Bornem getrokken. Sinds 1961 raakte het sas in onbruik omdat 2 paar deuren bij giertij vernietigd werden en omdat er een vaste dijk werd gebouwd. In 2000 is begonnen met de restauratie van het sas en de heraanleg van de omgeving. De werken duurden ongeveer een jaar en kostte ruim 25 miljoen Bfr.

Tijdens werken zijn hier enkele voorwerpen gevonden uit de Romeinse tijd. Ze wijzen er op dat al in die tijd hier bewoning was.

Kapel H. Theresia van 't Kind Jesus : ze is in 1934 gebouwd volgens de laatste wens van Magdalena Aga, de meid van pastoor Melaerts. Die meid stierf in de brand toen ze, om het haardvuur beter te doen branden, petroleum op het vuur goot.

Vertrek via Buitenland en Groot Schoor naar het standbeeld van de Dijkgravin.

BIJ HET STANDBEELD VAN DE DIJKGRAVIN

Standbeeld van de Dijkgravin : naar het boek “La Comtesse des digues” van Marie Gevers. Het verhaal speelt zich volledig af langs de Schelde en refereert naar Jeanne Thielemans uit Hingene, weliswaar geen dijkgravin maar toch griffier van het polderbestuur.

De Dijkgravin (1931) beschrijft de lotgevallen en stiekeme liefdes van Suzanne Briat, die haar vader na zijn dood opvolgt als dijkgraaf. Een levensverhaal dat duidelijk geïnspireerd is door de figuur van Jeanne Thielemans uit Hingene met wie Marie Gevers bevriend geraakte.

Door de Vlaamsche laagvlakte deint, majestatisch kalm, de breede Scheldestroom. Geen rotsen vernauwen zijn bedding ; geen heuvelen versperren zijn baan. Fier en vrij stuwt hij zijn wateren door de vlakke, blonde watergod, heer en meester van de landerijen ommendom.

De oeverbewoners, taai en pezig, ontworstelden hem na eeuwenlangen, koppigen kamp, lappen grond, die ze omwalden door kloeke dijkkruggen, met sluizen hier en daar, ter regeling van den toevloed of den afvoer der wateren. De hooge dijken, dammen van gestold slijk en van zand, weerstaan aan het geweld van het wassend getij en bij iedere volle maan glijden de stille booten voorbij, hooger dan de kruinen van de notelaars en de appelboomen aan den voet van den dijk.

Soms gebeurt het dat maan en wind, regen en tij samenspannen om het Scheldewater op te stuwen in driest geweld, tot alles breekt. De oogst gaat verloren ; het vee verdrinkt. De menschen vluchten of zoeken redding en heil op het stroo of de pannen der daken van huizen en schuren.

Doch de dijken worden hersteld, de wateren trekken zich terug. Alhier, aldaar blinken nog ronde plassen zegels gestempeld door den waterbeheer op het perkament van den feodalen grond-waar het draaikolkend water trechters holde in den bodem : dat zijn de Wielen.

*Marie Gevers
Vertaling : Frans Verschoren
'La Comtesse des Dignes'*

Tot besluit nog vermelden dat ook Hendrik Conscience over Klein-Brabant heeft geschreven in zijn roman *Het Goudland*, over 3 Vlamingen die naar California gaan om goud te zoeken. Het boek verscheen in 1862. Deze avonturenroman is één van de populairste werken van Conscience. De vermakelijke figuur van Donatus Kwik, boerenjongen uit Nattenhaasdonk, was in de 19de eeuw even populair als de Witte in de 20ste eeuw. Zoals voor zou grote historische romans heeft Conscience ook voor *Het Goudland* een grondige voorstudie gemaakt, waardoor dit boeiend verhaal als werkelijk gebeurd voorkomt.

“Van waar zijt gij? Aan uw taal te horen, komt gij van Mechelen?” vroeg Jan. “Gij hebt het bijna geraden. Ik ben Donatus Kwik, een boerenjongen van Nattenhaasdonk, over Rupelmonde, in Klein-Brabant” zei de andere, zeer snel babbelend. “Mijn moeitje is gestorven; ik heb geërfd, maar niet genoeg naar mijn goesting. Ik ga goud zoeken; en als ik terugkeer, trouw ik met Lina, de dochter van onze notaris, of met Katrien van de burgemeester of met de juffrouw van het kasteel. Ik zal zoveel goud rapen, zoveel, zoveel, dat ik er ons gans dorp wel moede zal kunnen kopen!”

“Ja, ja, lach maar,” mompelde Donatus met een zucht, “ieder zijn gedachten. Ik wil nergens liggen dan op het kerkhof te Nattenhaasdonck, waar mijn ouders rusten. Dan ben ik ten minste verzekerd, dat Anneken een houten kruisken op mijn graf zal doen zetten, en soms een traan zal storten ter gedachtenis van haar ongelukkige Donatus!”

*Hendrik Conscience
Uit : *Het Goudland**

Hingene is oorspronkelijk ondergeschikt aan Nattenhaasdonk, een dorp dat bekend is geworden doordat het volledig verdwenen is in het water. De bewoners vluchtten naar hogergelegen plaatsen, hoewel ze tussen de overstromingen door toch steeds naar hun dorp terugkeerden. De grote overstroming van 1825 werd het dorp uiteindelijk fataal en de bewoners wijkten uit naar Wintam, dat hoger gelegen is.

De Notelaersdreef

Deze dreef die op een kunstmatige dijk werd aangelegd vormt de verbindingsweg van het jachtpaviljoen en de Scheldedijken naar het kasteel. Ze dankt haar naam aan de notelaars, die de karakteristieke begroeiing van de Scheldedijk vormden.

De dreef loopt door rivierpolders waarin nu vooral canadapopulieren staan.

De dreef brengt ons bij de achterzijde van het kasteelpark. Hier loont het de moeite een kijkje te nemen bij de brug die de Notelaersdreef met het park verbindt. Merk op, hoe door het terzijde plaatsen van de brug, de Notelaersdreef ogenschijnlijk zonder onderbreking overgaat in de dreef van het park.

De Schelde
(Fragmenten)

Nu zacht, dan ruw, zijt gij, soms vredig of niet in te tomen
Noordse Schelde – bleke golven, groene zomen –
Van wind en zon de baan,
Waar steigert soms de zwarte hengst van den orkaan,
Waar wit de winter op uw scherpe schotsen ligt
En zomer glanst in 't goud van 't spranklend schitterlicht,
Dat d'armen van uw snelle stroming in beweging slaan...

De heerlijkste gedachten
Die 't voorhoofd aan 't gloeien brachten,
Heb ik van u gewonnen :
D'oneindigheid der ruimte, de diepe horizonnen,
Het ritme van de tijd en van zijn uren, wel gemeten
Aan uwer tijen gaan en komen,
Kwam ik in uwe grootheid toen te weten...

Uw golven hebben hunne ritmen door mijn vers gedreven,
Gij hebt mijn lijf gekneed, mijn ziel verheven ;
Uw stormen, winden, sterke stromen, vlammenbogen
Zijn door mijn vlees als door een zeef getogen.
Als staal gesmeed wordt, hebt gij mij gehard,
Mijn wezen hoort u toe,
En als mijn stem u noemt, grijpt mij naar 't hart
Ontroering plots en hevig en snoert de keel mij toe...

Emile Verhaeren
Vertaling : René Verbeeck
'Toute la Flandre – Les Heros'

Jachtpaviljoen "De Notelaar"

*Bij het herstelde jagersoord
op de Scheldedijk te Hingene*

Door de gouden dreef der dromen
wandel ik U tegemoet,
in het ruisen van de bomen
bij het wassen van de vloed.

Van uw wonden gaaf genezen,
– héén het dreigend doodsgevaar –
staat gij bij de stroom herrezen
luisterrijke 'Notelaar'!

Kleurig kleinnood aan de Schelde,
jagersrijk vol hoorngeschal,
waar te lang de vrees me kwelde
om uw radeloos verval...

Rijs voortaan voorgoed omgeven
door de roep van de patrijs
als een 'Notelaar' verweven
met het Scheldeparadijs...

Bert Peleman

De zieke weiden ...

de zieke weiden van de westenwind
zij nevelen uit herinnering weg

*mij blijft een Scheldeland
betwist door mist- en
zonfantomen
dat eensklaps als een klaproos
openklapt*

een licht- en vruchtbeladen eenzaamheid
zo toen Breton langs de parizer Seine
zijn eeuwigzijn betrad
zeilt ook mijn hand van vuur
al de rivieren mijner vrijheid af

*Pol Le Roy
'De Stroom'*

Op de dijk

Soms zie ik als ik beide ogen dichthoud
en mij laat drijven op herinneringen
de Schelde van mijn jeugd.
Een dag vol najaar
wanneer de vogels naar hun slaapplaats keren
zonder muziek of vrolijkheid van veren.
Wij hadden uren lang per fiets gereden
langs bolle weggetjes naar dwerggehuchten
en zagen hoe de weg die wij volgden
in gras ten einde liep, de dijk beneden.
Wij hijgden uit en zwegen.
Zonder teken of afspraak hoegenaamd liepen wij tegen
de helling op tot waar wij moesten klimmen.
Van op de dijkruin zagen wij de Schelde.

De eerste indruk was er een van ruimte.
Ik weet nog, ik zag niets dan water, walend
en onder geselingen schuimend marmer.

Het sloeg met natte klapjes op de schoeiing
maar in het midden was de stroming machtig
gesmolten lood waarin de hemel
schervelings wit met wemeling van wolken
zich voortbewoog.
Er was geen enkel teken
van menselijk vertier of tederheden,
geen schepen zwoegend op een zog van zilver.
Drie dorpen aan de okeren overzijde
zaten als korven warm en toegesloten
achter een rastering van rijs en rieten.

En onbereikbaar.
Oude wind van boven
en van terzijde sloot ons langzaam binnen
een mantel van koud leer, terwijl wij stonden
en heviger bestonden bij het water
dan ooit voordien, deel van de elementen
in het heelal geworden, opgenomen
en zonder voorbereiding voortgedreven
naar een verrukkelijker staat van leven.
Wij konden uit de kelders van de diepte
het onbeheerste ademen en zwelgen
en, van de bodem af, de dubbelkoren
van nereïden en najaden horen
bij zwaar geruis gelijk gerucht van regen.

Als voorwerpen van een voormalig leven
lagen de fietsen in het herfstgras, vormen
en tekens van verwonderde verkenning
uit dagen van verstrooiing nagebleven.
Bij elke stap die wij tenslotte deden,
de schaarwal neer de helling naar beneden,
rees in haar bed de Schelde telkens hoger
tot zij onzichtbaar werd, met zoveel wolken
in een bewegend evenwicht verenigd.
Terwijl wij reden in een bijna vluchten,
-een schild van meewind tegen onze ruggen,-
bleef zij ons met verstoring achtervolgen
met klappertanden en zwaarmoedig zuchten.

Anton van Wilderode

De Scheldedijken

Here God van hemelrijken,
Schoner dingen dan de dijken,
Schoner dan de Schelde, prijken
Onder heel de hemel niet!
Edel-bomen, hooggeboren
Om in hemelgloed te gloren,
Om 't gewicht ervan te schoren,
Schoonheid-torsend heerlijk diet!
Notelaren, hier gerezen
Als apostels uitgelezen
Om de schoonheid – nooit volprezen –
Te vermelden van uw God!
Smijt ter kruinen uit akkoorden,
Luid gelijk apostelwoorden,
Dreunend langs de Scheldeboorden :
Looft de Heer : het is uw lot!

En mijn lot is God te prijzen,
Naar diens schoonheid hen te wijzen
Waar 'k geschapen schoon zie rijzen :
Spiegel ongewordener pracht.
Schoonheid door de wereld dragen
Wil ik al mijn levensdagen!
Sterke bomen, wilt me schragen :
Soms is schoonheid zulk een vracht!
'k Voel uw kracht, o notelaren,
Kloekgestamde, door me varen,
En de brede prachtgebaren
Van uw takken zijn in mij!
Mocht mijn wezen ooit verslappen
Laat mij dan van uwe sappen
Van uw levenskrachten tappen
Bomen, gij, van sterven vrij!

Jan Hammenecker
'Voor een ziel'

Water en groen

Water en groen zijn gezelschap en het is geen dromen als men ligt onder de notelaar en ziet hoe aan de ene zijde de weiden met het stevige, brede gras vol gele bloemen staan. En al die hoven waar alles wild doorengroeit rondom de mispelbomen ; als men over de sloot komt waar het water altijd hoog en stil staat, is men in een wereld vol benauwde schoonheid. Het gonst er van het onzichtbare leven van bijen en vogels en het is alsof de struiken en het gras in nooit onderbroken gefluister zijn...

En achter dat alles liggen de dijken. Zij zenden naar de weiden en akkers toe hun uitlopers van lis en planten waaruit het water en de wind ademen, en het gras dat hoog en sterk groeit, loopt naar hen toe. De lucht is er zwaar en scherp tevens, zoals nergens elders, geur van lis en vochtig gras en de bijtende warmte die uitgaat van de blaren der notelaars. Als ge die door uw handen wrijft dringt de groene, vlugge reuk prikkelend door het lichaam...

Een eindje verder, in en gewarrel van slijk en riet komen Durme en Schelde samen en stromen naar het Noorden. Daar is het alsof een land ophoudt, mijn land in de hoek van twee waters. Er is niets dan wind en water en riet met hoge pluimen waar in de zomerhitte de karekiet slaperig zingt. Gij kunt er denken aan de zee, de wolken zijn er soms zo groot dat zij een heel dorp omvatten en de wind komt er van zeer ver. Het water dat in vlugge gulpen uit de Durme komt wordt ineens opgenomen in de brede vloed van de Schelde ; Het is alsof het stilstaat vooraleer in de stroming te verdwijnen. En in de herfst stijgen scharen vogels uit de zompen en slaan zich met donker gekrijs tussen de wolken en het water naar Klein-Brabant toe.

Filip De Pillecyn
'Mensen achter de dijk'

't Liep reeds tegen de middag. Fokke haalde hun schoven uit het vooronder waar het om te stikken was. Gezeten op de scheepsplank, begonnen ze te schoften. Heerlijk dat schoften op de boot, terwijl ze lichtjes wiegde.

De donderkoppen schoven als kokend schuim hoger dan de hemel in, wat niet veel goeds voorspelde. Na schofttijd roeide Fokke tot aan de zwarte hoek even voorbij Temse, en wachtte daar op de vloed. Juist op het keren van 't tij lieten ze de kuil zakken en wachtten. Free had niet zoveel geduld als Fokke en na amper een half uurtje werd het anker aan de steert gelicht. Machtig!

Aan het einde van de steert zat de ink vol smakkende paling. Fokke en Free sleurden met de repen en het anker de steert binnen boord en lieten de slijmerige buit in de beun glijden. De paling was op wandel. Vlug het anker in de rivier nu de vloed het hevigst ging.

De dreigende donderkoppen kregen nu een donkere uitdagende houding en bleven schier onbeweeglijk boven hun hoofd liggen luieren. In de verte slingerden nijldige bliksems hoekige handtekeningen in het grauwe zwoele zwerk. Geen enkel briesje bracht enige koelte aan. Fokke trok zijn hemd over de kop en in zijn glimmende bruingebrande tors stond hij overeind op de buiting, en keek onrustig de hemel rond. Uitzonderlijke najaarshitte kon uitzonderlijk onweder meebrengen. Free zat op de achterplecht dromerig voor zich uit te starren. De grommelende donder naderde en volgde sneller op de bliksemslingers. Ze zwegen allebei. Afwachten. Bevangen stilte voor de storm. Met zo'n gunstige vangst konden ze moeilijk afvaren, trouwens ze zouden de wolf in de muil varen, het onweder tegemoet. Er vielen enkele grote regendroppels die op de boot en de glimmende rug van Fokke openpletsten. Vijffrankstukken groot. Fokke graaide de repen en trok nu alleen het anker met de steert binnen boord. Wederom een hele klodder paling die smakkend de beun ingleed. Rap terug dichtgestropt, anker in de rivier en allebei onder het dichte luik in het vooronder. Geen wind, maar de regen roffelde nu lawaaierig op de voorplecht en stroomde neer op de buiting. Ze lagen allebei met de rug tegen de spanten door de reten naar het water te kijken dat van de plecht in de boot stroomde. Een stortvloed. Een verblindende bliksem gevolgd door een krakende donderslag deed hen opschrikken. Op hetzelfde ogenblik stak er een geweldige stormwind op die de donderwolken uiteenscheurde en de boot deed schudden. Ze kraakte en zuchtte in haar spanten, maar lag gespannen tussen kuil en anker. De baren sloegen onrustwekkend tegen haar flanken.

Richard Dewachter
'De Gribus bij de Schor'

<p>C'est la bonne heure, où la lampe s'allume: Tout est si calme et consolant, ce soir, Et le silence est tel, que l'on entendrait choir Des plumes</p> <p>C'est la bonne heure où, doucement, S'en vient la bien-aimée, Comme la brise ou la fumée, Tout doucement, tout lentement. Elle ne dit rien d'abord - et je l'écoute; Et son âme, que j'entends toute, Je la surprends luire et jaillir Et je la baise sur ses yeux.</p> <p>C'est la bonne heure, où la lampe s'allume, Où les aveux De s'être aimés le jour durant, Du fond du cœur profond, mais transparent, S'exhument.</p> <p>Et l'on se dit les simples choses : Le fruit qu'on a cueilli dans le jardin; La fleur qui s'est ouverte D'entre les mousses vertes; Et la pensée éclore, en des émois soudains, Au souvenir d'un mot de tendresse fanée Surpris au fond d'un vieux tiroir, Sur un billet de l'autre année.</p> <p>E. Verhaeren</p>	<p>Dit is het goede uur waarop de lamp ontstoken [wordt Het is zo kalm, zo troostend deze avond Het is zo stil, men zou een veertje horen [vallen.</p> <p>Dit is het goede uur, waarop zo zacht mijn liefste [komt, ze komt, als rook of als de wind. Zo traag, zo heel voorzichtig Ze zegt eerst niets en 'k luister Ik luister naar haar ziel die 'k helemaal begrijp Plots zie 'k haar schittering En zoen haar op haar ogen.</p> <p>Dit is het goede uur waarop de lamp ontstoken [wordt, Van harte klaar, Bekennen we elkaar een hele dag Geliefd te hebben.</p> <p>En we vertellen aan elkaar de simp'le dingen : Een vrucht geplukt daar in de tuin, De bloem die is ontloken Van tussen 't groene mos En plots ontroerd door de gedachte aan Een woord van vroegere tederheid, Een liefdesbrief van vroeger jaren Gevonden in een oude lade.</p> <p>Vert. JS</p>
<p>Mon village</p> <p>Une place minime et quelques rues Avec un Christ au carrefour; Et l'Escaut gris et puis la tour Qui se mire, parmi les eaux bourruées; Et le quartier du Dam, misérable et lépreux, Jeté comme au hasard vers les prairies; Et près du cimetière aux buis nombreux, La chapelle vouée à la Vierge Marie, Par un marin qui s'en revint, On ne sait quand, Des Bermudes ou de Ceylan; Tel est - je m'en souviens après combien d'années</p> <p>Le village de Saint-Amand Où je suis né.</p> <p>E. Verhaeren</p>	<p>Mijn dorp</p> <p>Een nietig dorpsplein, enkele straten, Met op het kruispunt een groot kruis De grijze Schelde en de toren Die zich weerspiegelt in het ruwe water; En dan den Dam, armoedig, ziek, toevallig bij de schorren neergesmeten; En bij het kerkhof met de vele buks Staat de kapel, de Maagd Maria toegewijd Door een of andere zeeman die ooit terugkwam, God weet wanneer, Van de Bermuden of van Ceylon; Zo is, in mijn herinnering na zoveel jaren, Het dorpje Sint-Amands, Waar ik geboren ben.</p> <p>Vert. JS</p>